

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԸ ԵՒ ԲՆԸ

ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ԺԱ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 23.

1853

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԼԽԻՒ Դ.

Տղայ . իրեն առաջին դաստիարակութեանը վրայօք քանի մը խրատ : (Եր . 273)

Դիմեք հիմա Բարոյական և Հրժանական
դաստիարակութեանը , զորն որ տղուն տա-
լը ծնող անուան արժանաւոր հօր մը և
մօր մը պարտքն է , տղուն բանավարու-
թեան և հասողութեան առաջին նշոյլ-
ները տալու ատենէն : Եւ ատ անգամ
կ'ըսուի որ այս դաստիարակութիւնը
այն հասակին յարմար չէ , և աս պա-
տրուակաւս , որ ամենամեծ մոլորութի
է , անիոյթ կ'ըլլան տղուն տալու ամե-
նահարկաւոր մշակութիւնը այն անգին
ժամանակին՝ երբոր կարելի ըլլալ կը

սկսի , տղուն ալ շատ ընդունակ ըլլա-
լու ատենն է :

Սխալն զի այն ատեն տղուն միտքը
կակուղ մում է , որ ինչ տպաւորութիւն
տան՝ կ'ընդունի , և միանգամայն գոր-
ծունեայ կարողութիւն մը՝ որ կը սկսի
ըմբռնել . այն ատենը սրտին յօժարու-
թիւնները կը յայտնուին , մարդս իրեն
առջի քայլերը կ'ընէ , և ինքը զինքը կը
յայտնէ , իրեն բնաւորութեան գիծե-
րը կը նկարագրուին , կամքը կը գործա-
ծուի , խղճմունքը կը ձևանայ . այն ա-

տենէն տղան բարւոյ և չարի առաջին ծանօթութիւնները կրնայ ստանալ. նոյնպէս ճշմարտութեանց և քրիստոնէական առաքինութեց առաջին սերը :

Տարակոյս չկայ որ բնութեան ընթացքը այսպէս է : Ուրեմն ինչո՞ւ ըստ այնմ չեն գործեր : Ինչո՞ւ համար շատ անգամ այնպիսի դաստիարակաց ջանքը որոնք լաւ կը ճանչնան իրենց պարտքը, միայն տղայութեան հասակին մէջ ծնած և սնած մեծ պակասութիւններուն դէմ պատերազմելն ու խելը կ'ըլլայ. և խիստ շատ անգամ ալ չեն յաջողիր :

Ֆենեկոն այս բանիս վրայօք շատ իմաստուն ազդարարութիւններ կ'ընէ .

“ Լյս մատաղ հասակին, կ'ըսէ, թէ որ տղոց բնաւորութիւնը քիչ մը միայն լաւ ըլլայ, կրնան զիրենք հլու, համբերող, տոկուն, զուարթ ու հանդարտ ընել. իսկ ընդ հակառակն թէ որ այս մատաղ հասակին վրայ անփոյթ ըլլուի, տղայք բոլոր իրենց կենացը մէջ յանդուգն ու անհանդարտ կ'ըլլան. արիւնքնին կ'եփի, ունակութիւններ կ'առնեն, և թէպէտ մարմիննին դեռ մատղաշ և հոգիննին դեռ բանի մը հակամիտութիւն չունի, բայց դէպ 'ի չարը կ'երթայ. այս բանս իրենց վրայ տեսնէ ճշմարտօրէն սէքէնս. նա մեղս կ'ըլլայ, որ երբոր մեծնան հաշարումէն անհարգութեց աղբիւր կ'ըլլայ ” :

Ֆենեկոնին տղոց բարոյական դաստիարակութեան պաշտօնը յանձն առնողներուն տուած զարմանալի խորհուրդներէն երկու ամենահարկաւոր խրատներ ալ կան, զորոնք կ'ուզեմ հոս տեղս նշանակել. առաջինն է, տղոց սրտին մէջ 'ի սկզբան անդ զարթուցանել զգոնութիւնը :

“ Արեւոր տղայ մը բարեկամութեան ընդունակ ըլլայ, մէկէն 'ի մէկ իր սիրտը պէտք է այնպիսի անձանց դարձը. նեղ որ իրեն օգտակար ըլլան : Ինչ որ տղէն կը պահանջես, գրեթէ ամէնն ալ բարեկամութիւնը իրեն ընել կուտայ. ասիկայ ասպարհով կապ մըն է, զինքը դէպ 'ի բարին ձգելու համար,

“ միայն թէ լաւ գիտնան աղէկ գործածել. ուրիշ բան չմնար վախնալու, բայց եթէ չափազանցութիւն կի՞ իր սիրելեաց գէշ ընտրութիւն ” :

“ Պէտք է ջանալ, կ'ըսէր նոյնպէս Ֆենեկոն, որ տղայք, դեռ իրենց ամենաբնական ճիշդ առաջին պարզութիւնը չկորսնցուցած, սերտ և փոխադարձ բարեկամութեան մը զուարթութեան ճաշակը առնուն : Լյս վախճանիս շատ յարմար կու գայ, որ առջի բերանը հետեւինն այնպիսի մարդիկ վարուին, որ բնաւ չցուցնեն իրենց ոչ խստութիւն, ոչ խաբէութիւն, ոչ ցածութիւն, և ոչ շահախնդրութիւն : Լէւի ընտրելի է որ ուրիշ պակասութեանց տէր մարդիկ ըլլան քովերին, բայց ոչ երբեք վերոյիշեալ ախտից տէր : Խորձեալ պէտք է գովել տղայք այն ամէն բանին համար որ բարեկամութիւնը իրենց ընել կու տայ. միայն թէ բարեկամութիւնը անդէպ ու չափազանց չըլլայ : Պէտք է նաև որ ծնողքը անկեղծ բարեկամութիւն մը իրենց ցուցունեն, վասն զի շատ անգամ տղայք նոյն իսկ իրենց ծնողաց մէջ կը սորվին բան մը չսիրելը ” :

Ֆենեկոնին երկրորդ սուած խորհուրդը, որ նոյնպէս ամենահարկաւոր է, այս է. տղոց նմանողութեան մոլութիւն վտանգներուն առջէն առնուլ :

“ Պէտք է, կ'ըսէ, արգելուլ որ ծիծաղաշարժ մարդկանց ձեւը չընեն. վասն զի այս ծաղրածու և կատակերգական ձեւերը ցածութիւն մը ունին և հակառակ են ազնիւ զգածմանց. վախնալու է որ տղայք այնպիսի կերպեր չստանան, վասն զի իրենց ջերմ երեւակայութիւնը և մարմնոյն փափկութիւնը իրենց զուարճասիրութեանը հետ միանալով, դիւրաւ ամէն տեսակ ձեւ կ'առնեն, ու ինչ ծիծաղական բան որ տեսնան կը ձեւացնեն : ”

“ Տղոց աս նմանողութեան ախորժը անթիւ չարիք կը պատճառէ թէ որ առաքինութիւն չունեցող անձանց

„ձեռքը յանձնուելու ըլլան, որոնք ա-
 „մենեկին իրենք զիրենք չեն բռներ տղոց
 „առջևը: Բայց Եստուած, տղոց աս
 „ախորժը հաստատեր է՝ որ իրենց առ-
 „ջևը դրած բարեոյն ալ դիւրաւ հա-
 „կին:”

Ֆենեւոնի այս իմաստուն մտածու-
 թիւնները, ու այնպիսի սուր ու թա-
 փանցող դիտողութիւնները շատ օգ-
 տակար և ուժով ազդեցութիւն կ'ունե-
 նային այս առաջին հասակին դաստիա-
 րակութեանը վրայ՝ թէ որ մարդ լաւ
 մտածէ ու լաւ ըմբռնէ:

Իրաւ, ամէնքը կ'ընդունին այս ճշ-
 մարտութիւնը, թէ առաջին տարիներ-
 լուն տարաւորութիւնները, այն հասա-
 կին ստացած ունակութիւնները աւե-
 լի զօրաւոր են և աւելի կայուն, բայց
 ոչ երբէք կը մտածեն որ այս բանէս
 գործնական օգուտ քաղեն:

Եկեց հասարակաց բարուցը խիստ
 օրէնք մը առաջ կու գայ, իմաստութե-
 ու զգուշաւորութեան օրէնք մը անոնց՝
 որոնք որ տղոց կը մօտենան և պարտա-
 կան են անոնց օրինակ ու դաս տալու:
 Եւսն ատենէն որ տղան կը սկսի մտա-
 ծել և զգալ, իրեն միտքը և սիրտը ճա-
 րակի մը կը կարօտի որ զանոնք սնուցա-
 նէ, ու այն ճարակը ինչ ալ որ ըլլայ, ու
 նոնց գոյացութիւնը կը փոխարկի:

Տղուն առջևն եղած գաղափարնե-
 րը ու պատկերները կամաց կամաց տղուն
 բնաւորութիւնը կը կազմեն և իբրեւ
 թէ անոր հոգւոյն խարխիւրը Իր զգայա-
 րանքները ու իր երեւակայութիւնը տե-
 սած ու լրած բաներէն լեցուելու ա-
 տեն՝ իրեն դատմանց կանանը ու գոր-
 ծողութեանց շարժիչը լուռ լուռ կը պա-
 տրաստուի: Եւսն ասոր համար է որ
 տղայութեան նախապաշարմունքները
 անհաւատալի ուժ մը ունին:

Պէտք է խիստ ընտրողութիւն ընել
 առարկայից որ նախ և առաջ աչքին առ-
 ջև պիտի գան, ուշադրութիւնը պիտի
 բաշեն, ու սրտին գութը պիտի շար-
 ժեն. այսպէս պիտի ըլլայ ընտանեկան
 դաստիարակութիւնը, բայց գժբազդու-
 թեամբ մեր մէջը միշտ նոյնպէս չէ:

Իրկար ատենէ 'ի վեր վարժութիւն
 մը եղած է ամէն բան արհամարհել,
 ամէն բան առասպելի դարձնել, որով
 մանկութեան պատկառանքն ալ վեր-
 ցուած է: Յայտնի բան է, որ հասարա-
 կաց բարուց մէջ այնպիսի աստիճանի ա-
 պականութիւն կայ, որ առանձնակա-
 նաց բարուց պատշաճողութիւնն ալ պա-
 ճելը ամենադժուարին կ'ըլլայ:

Եւսն, որչափ տղայք իրենց հայրենի
 տանը մէջն ալ ապահովութիւն չեն
 գտնար, ուր որ երբեմն իրենց հայե-
 ցուածը, իրենց լսելիքը, իրենց ամէն
 զգայարանքնին ուրիշ սնունդ չեն ըն-
 դունիր, բայց եթէ նուրբ ու մահաբեր
 թոյն մը՝ որ ողորմելիներուն կը թափան-
 ցէ առանց իրենց զգալուն, և սրտերնուն
 մէջ առաքինութեանց ծիլերն ալ կ'ա-
 պականէ: Եւսն կ'ընտելան ձիւղե-
 րը կը փճանան, ու այնպիսի հոգիք որ
 բնութիւնը մեծամեծ բաներու պա-
 տրաստեր է՝ շատ անգամ դաստիարա-
 կուի՞ր զանոնք կ'աւրէ, ու անկէց ետեւ
 շատ աշխատանքով միայն այն բարձրու-
 թիւնը կրնան հասնիլ:

Եւսն հասակին դաստիարակու-
 թիւնը բարուց անարատութեանը հա-
 մար պարտական է տղոց վրայ ամէն
 ջանք ընել, ու ամէն մտադիր զգուշու-
 թիւն ու խիստ հսկողութիւն գործա-
 ծել:

Ֆենեւոն կ'ուզէ որ բացարձակապէս
 հեռու բռնեն տղայք հասարակաց պէս-
 բաներէն և Բոլոր Բոլոր Կերպի Կո-
 լեկներէն, որոնք ուրիշ բանի չեն գար,
 բայց եթէ տղոց վտանգաւոր բաներու
 ախորժ տալ. մէկալ կողմանէ ալ անմեղ
 զուարճութիւնները անհամ կ'երեւան:
 Չարաչար կը պատարակէ այնչափ ծնո-
 ղաց մեղադրելի անխոհեմութիւնը, ու
 ընք իրենց որդւոց փափուկ սիրտը ու
 սաստիկ և անհաստատ երեւակայութիւնը՝
 Խաբարանալի պէս բաներէն սաստիկ աչքե-
 ցո-լեանցը, ու մեղէ երաժշտութեան Լու-
 լացոյցի եղանակներուն իջ վարժեցնեն, որ
 հոգւոյն զօրութիւնը կը ջլատէ և ման-
 կութեան բարբը թոյլ ու հեշտասէր կ'ը-
 նէ, որ և Բոլոր Բանի համար այնչափ հեշ-

որաւի չըլլար, Բայց Եթէ որ հոգին պահպան-
վեանց հրապարականայ ձեռքը ինքը չէինք էր
հասնել ինչուան որ արեւնայ :

Հոն հասաւ Ֆենելոն որ կ'ուզէր
տղոց ՍՈՍԿՈՒՄՆ ազգէն, այս բացա-
տրութիւնը իր գործածածն է : “ ՍՈՍ-
“ ԿՈՒՄՆ ազգէն այն ամէն թունալից
“ զբօսանքներէն, և ուրիշ ապականիչ
“ ունայնութիւններէն, լանջաց մերկու-
“ թիւններէն և ուրիշ ամէն անպար-
“ կեշտութիւններէն, որ շատ անգամ
“ կը համարձակին ընել տղոց առջևը և
“ կ'իջնոյն իսկ տղոց թոյլ կու տան : “ Եւ
“ կայ բան մը, կ'ըսէր, որ արդարացնէ՝
“ ոչ լ'ստուծոյ և ոչ մարդկանց զիմացը,
“ այնպիսի ծնողաց յանդուգն, գայ-
“ թակղեցուցիչ և իրենց տղայքը ապա-
“ կանիչ վարմունքը : ”

Սեր ատենուան սովորութեանցը
նայելով, փափաքելի էր որ տղոց դե-
ռածին կարողութեանցը հետ դաշինք
մը ըլլուէր՝ որ առաջ չերթան, ու ան-
գործ մնան քանի որ առանց վտանգի
չեն կրնար զարգանալ, և որովհետեւ
չեն թողուր որ մոլութեանց տգիտու-
թեան մէջ մեծնան : Բոլորովին նոր
հոգիները որ կըթուլթուլէին չունին ու ա-
մէն բանէ բոլորովին դատարկ են, ի-
մաստութեան աւելի նուազ հեռու կը
մնային, քան զանոնք որ իրենց հետ
վտանգաւոր սերմանք հաւաքած կը տա-
նին : Լ'ն ատենը գէթ երկրորդ դաս-
տիարակութիւնը չէր մաշեր գրեթէ
բոլորովին պատերազմելու ու ջնջելու
առաջին դաստիարակութեան ախտա-
ւոր տպաւորութիւնները, և հարկ չէր
ըլլար գոհ ըլլալու իբրեւ կատարեալ
յաղթութեան մը վրայ, թէ որ արդէն
եղած ֆնասը կարենայ բժշկել :

Սակայն պէտք է ըսել, և ես այս

1 Գիշտեան է որ մեծ առաքելի և փորձ անձ
մը կը գրէ ինծի. Իբրեւ Բժիշկ՝ ամէն օր առիթ ունիմ
պէսնալու որ մէկ քաղցիւնէն ինչուան երկու քաղցիւն
պուց մեծ մասը գարշելի սովորութիւններու է լաւ թիւն,
որ երբեք թէ իրենց անմեղութեանը և թէ առողջութեանը
ժեսաստիւր ի՛նչու : Այս Բանին նկատմամբ նոյն իսկ Գիշ-
տանայ Ժնողաց ըրած աւարարութիւններու գրեթէ միշտ
արհամարհանօք ընդունելի եղած են :

բանիս ականատես վկայ եղած եմ, որ
շատ անգամ մեր մէջն ալ, քրիստոնեայ
ընտանիք այս առաջին դաստիարակու-
թիւնը խիստ լաւ ըրած են, զարմա-
նալի կերպով ու յաջողութեամբ ա-
ռաջ տարած :

Իրաւ որ լ'ստուած առջի բերանը
մարդուս բնական դաստիարակ մը տը-
ւած է՝ որուն տեղը անկարելի է որ ուրիշ
մը բռնէ. որչափ անգամ բարի մայր մը,
բարեպաշտ մայր մը իրեն սրտին մէջ և
բարեպաշտութեան ազդեցութեամբ չէ
գտած դաստիարակութեան գաղտ-
նիքներն՝ որ հազար անգամ աւելի ազ-
դու են եղած քան թէ մանկածուլի
վարդապետութիւնները : Ինծի մեծ
միտթարութիւն է այս բանիս վրայ
մանրամասն խօսելը, երբոր մայրական
իշխանութեան իրաւանցն ու պարտուցը
վրայ խօսելու ըլլամ : Հոս բաւական է
ըսել միայն, որ ոչ միայն կենաց առջի
երկու կամ երեք տարիները հարկաւոր
են տղուն աս մայրենի խնամքը, հասկ-
նաւ անկէջ ալ անդին :

Լ'մենեւին չեմ կրնար հաւանիլ որ
հինգ կամ վեց տարեկան տղայք հասա-
րակաց դաստիարակութեան յանձնուին
ուր որ բան մը չկրնար մայրենի խնամոց
տեղը բռնել :

Ս'օրը կ'իյնայ իր տղուն մտացը ա-
ռաջին նշոյնները և բարւոյն առաջին
սէրը զարթուցանել, անոր շրթանցը վը-
րայ հաւատոյ և առաքելութե առաջին
խօսքերը դնել, առաջին նայուածքը
դէպ 'ի երկինք դարձնել. մէկ խօսքով
մորը կ'իյնայ քրիստոնեական հոգւոյն
օժիտը տալ իր տղուն, ինչպէս որ մարդ-
կային մարմին մըն է տուած, և ինչպէս
որ աւելի սարսափելի բան մը չկայ ինչ-
պէս մօր մը օրինակը, բարեբաղդաբար
ամենաքիչ, որ իրեն որդւոյն սիրտը ան-
կրօնութիւն ազդէ, նոյնպէս չկայ բան
մը աւելի գորովալարժ ու գեղատեսիլ՝
ինչպէս քրիստոնեայ մօր մը տեսարանը :

1 Դիւրաւ կը հասկըցուի որ ես ասով չեմ ու-
զէր դատապարտել Սրահ Կաթինի և ոչ Օրօն
ըստածները :

որ իրեն Մատուցոյ օրհնած տղուն հաւատոյ առաջին դասերը կու տայ, ու կը պատմէ անոր կրօնի սրտաշարժ պատմութիւնները, ու կը սորվեցընէ որ պղտի ձեռուրները խաչ բռնէ ու անանկ աղօթք ընէ, և մանկական բերնին թութովէլ տայ ամենասուրբ անունները:

Մայիս պէտք է որ ըլլայ առաջին դաստիարակութիւնը, որ ես աւելի սիրով կը կոչեմ ճայրենի դաստիարակութիւն: Մասկայ տան մէջ պիտի ըլլուի. միայն թէ հայրենի տունը միշտ ըլլայ տղուն համար որ ապրիլ կը սկսի սորվիլ, Վարդ մը մաքրութեան, արդարութեան, բարութեան, առաքինութեան, իմաստութեան ու քաղցրութեան. չըլլայ թէ բան մը խանգարէ հոն տեղ անոր սիրտը կամ միտքը այն երջանիկ ատենները որ նախ և առաջ տղուն մտածութիւնը, բանավարութիւնը, խօսակցութիւնը, խրդճ մտանքը կը ձեւանայ, ու միանգամայն կը պատրաստուի անոր մտաւորական և բարոյական կենացը բոլոր նախնական տարիքը:

Չեմ ուզեր այս գլուխը լմնցընել առանց պարտաւորելու իմ ընթերցողներս կարգալու այս ամէն բաներուս վրայօք Ֆենեւոնին Դաստիարակութիւնը Աղջկանց ըստած գիրքը: Մասկայ գերազանց գիրք մի է. ուղեցի անկեցքանի մը խօսք յիշել, բայց տեսայ որ ամբողջ գիրքը օրինակել կ'ըլլար:

Ֆենեւոն անոր մէջ տղոց դաստիարակութիւնը կը սորվեցընէ, բայց ևս առաւել այր և կին դաստիարակները և մայրերը կը կրթէ: Երբ իսկ ժողովրդական տք ու քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցիչները այն գրքին մէջ կը գտնեն հարկաւորագոյն, բարձրագոյն ու բեղմնաւոր վարդապետութիւններ, գլխաւորաբար վեցերորդ, եօթներորդ և ութերորդ գլուխներուն մէջ, պատմութեան գործածութեանը վրայ՝ Սրբին առաջին սկզբնականները ուղղ միտք խառնելու համար:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱՆՔ

ՊԵՏՔ է համբերել այնպիսի անակնկալ գէպքերու՝ որոնց դարմանը մարդուս խոհեմութենէն չխախուի. այսպիսի առիթներու մէջ մտածէ որ աս քեզի հանդիպած բանը՝ դեռ քեզմէ զատ չաւին գլխէն ալ անցած է:

ԿԻՎԵՐՈՆ

ԳԻՏԵՍ բուն խենդը սրն է. — այն՝ որ մէկու մը առաքինութեանը յաղթելու համար՝ ախտերը իրեն օգնական առած կը պատերազմի. վասն զի ինչպէս որ կտրիճ վազողի մը յաղթելու համար աւելի ուժով վազելու է, ասանկ ալ առաքինութեամբ միայն կրնայ մարդ առաքինութեան յաղթել, որ է ըսել՝ գերազանցել:

ՆՈՅՆ

ՊԵՏՔ է աւելի ջանալ որ պատկառելի ըլլաս քան թէ երկիւղալի. ինչու որ առջինով պատուաւոր կ'ըլլաս, իսկ երկրորդով՝ բռնաւոր:

ՄՈՒՍՈՆԻՈՅ

Թի որ մէկու մը բնաւորութիւնը կ'ուզես ճանչնալ, եթէ իրեն հետ անձնական ծանօթութիւն ըրած չես՝ նայէ իր ունեցած բարեկամներուն. անոնցմէ զինքն ալ իմացիր. վասն զի կ'ըսէ հին առակը. Ըսէ ինծի քու բարեկամներդ, ես ալ քու ով ու ինչպիսի ըլլալդ կ'ըսեմ:

ՍԲԵՏԻԱՆՈՅ

Ինչպէս որ պղտոր աղբիւրը մաքուր ջուր չկրնար վազցընել, ասանկ ալ չարամիս ու վատասիրտ մարդը լաւ ու բարի խորհուրդ մը չկրնար տալ:

ԿԱՐԻՄՊԵՐԳԻ

Ինչ որ կ'ընես՝ իմաստնաբար ընելու համար վախճանը գիտէ: — Բաւական չէ աչքիդ գիմարի եղած բանը տեսնել ու անկից զգուշանալ, այլ իմաստութիւնը այս է. ոտքին գիմարը եղածէն աւելի վերջի գալիքը տեսնել:

Չգուշանալու է զրպարտութիւններէն թէ և իրօք սուտ եղած ըլլան. վասն զի մարդկանց մեծ մասը ճշմարտութիւնը չեն փնտրուեր, ու զրպարտութեամբ եղած կարծիքին կը հետեւին:

Մարդիկ շատ անգամ աւելի միասուեր են իրենց գէմ եղած զրպարտութիւններէն, քան թէ յայտնի թշնամիներէն:

Ինչպէս որ ծովի աջուրներու գարնելով՝ ոտքիդ տակ եղած բաները տեսնելու կ'արգիլէ, այսպէս ալ բարկութիւնը խելքիդ վրայ դալով՝ միտքդ կը կուրցընէ, իրաւունքը տեսնել չթողուր: